

УДК 111.852 (075.8)

В.Г. ВОРОНКОВА

Запорізька державна інженерна академія, Запоріжжя

НОВА ПАРАДИГМА ФІЛОСОФІЇ ЕКОНОМІКИ ХХІ СТОЛІТТЯ

В статті дається аналіз філософії економіки як нового наукового напрямку, в контексті якого вивчається сутність неоекономіки, інформаційної економіки, економіки цивілізацій, що розвиваються в умовах інформаційної глобалізації; обґрунтовуються теоретико-методологічні засади філософії економіки, представлені синергетичною методологією та економічною антропологією; відзначається, що економіка повинна слугувати людині, а не економіці

Ключові слова: філософія економіки, неоекономіка, економіка цивілізацій, інформаційна економіка, інформаційна глобалізація, економічна антропологія, людина

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями

Вступ людства до нової фази цивілізаційного розвитку приніс нові оптимістичні прогнози, які були характерними для населення і вчених з розвинутих країн, де розповсюдження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій дозволило не тільки укріпити їх економічне лідерство, але й зміцнити ринкову глобалізацію у світовому господарстві. Відповідно до класифікації МВФ, тільки 33 країни віднесено до розвинутих економік і в них проживає 15% населення землі, але на групу цих країн припадає 60% світового ВВП і 66% світового експорту товарів і послуг. Тенденція нерівномірності розвитку національних економік у рамках світового ринкового господарства збереглася, але по ряду ознак посилилася у ХХІ столітті. КНР стрімко вирвалася на друге місце після США у число економічних лідерів світу, зайнявши друге місце по паритету купівельної спроможності. Китайська модель національної економіки, взявши на озброєння ринкову мотивацію, по темпам розвитку і формуванню структури своєї економіки стала більш ефективною, чим економіки тих країн, які поклали в основу своєї політики так званій «*Вашингтонський консенсус*». Не випадково в науковий обіг було введено положення «*Пекінський консенсус*», яке означало підпорядкування ринкових принципів державній політиці і цілям китайського суспільства. Цей феномен нагадує всім що ринкові відносини – лише інструмент підвищення економічної ефективності при певних умовах і обмеженнях, а не всезагальна ідеальна модель розвитку на всі часи. Нова архітектура розвитку економіки в умовах *неоекономіки* свідчить, що економіка розвинутих країн все більше стає *сервісною економікою*, так як в структурі ВВП цих країн сфера послуг вже давно перевищила 60%, а частка обробної промисловості не досягає 20%. Ринковий механізм реалізації приватної ініціативи необхідним є і сьогодні, але головна надія людства сьогодні покладається на науку, яка стала

радикальною продуктивною силою сучасності. Тому не останню роль відіграють сьогодні і дослідження з економіки, зокрема з філософії економіки, яка покликана з філософсько-методологічних позицій усвідомлювати всі процеси, що відбуваються сьогодні у сучасному світі. Не випадково сьогодні виникають багато різноманітних видів і типів *економічного знання* – економіка інформаційно-комунікативних технологій, мережева економіка, економіка глобальних процесів, економіка інтелектуальної власності, інноваційна економіка, інвестиційна економіка (інвестиції в людський капітал), інформаційна економіка, соціальна економіка, економіка знань, екологія (наука, що досліджує еколого-економічні системи різного рівня), економіка природокористування. Серед всіх видів знань виділяється *економіка знань* як тип економіки, у якому значна частина валового національного продукту (ВНП) створюється в галузях, які безпосередньо відтворюють нові знання, інформаційні блага і послуги, а також обладнання для передачі і обробки знань та інформації. Наприклад, в ЄС і США частка вироблених за допомогою високих технологій товарів і послуг у загальному об'ємі ВНП перевищує 70%. Якщо не так давно головною складовою національного багатства були основні фонди, тобто основний капітал, то сьогодні в США, розвинутих країнах, Китаї $\frac{3}{4}$ його приходить на людський капітал. В Україні цей показник рівняється біля 50%. Становленню економіки знань сприяє експоненціально зростаючий попит на послуги, які здійснюються через посередництво інформаційно-комунікаційних технологій - ІКТ (сотовий і супутниковий зв'язок, цифрові телебачення і радіо, телемедицину, Інтернет, електронний уряд, електронну демократію і т.п.). Перехід до стадії інформаційного суспільства розширяє горизонти економічного розвитку, раніше обмежені проблемою «меж зростання». Сьогодні нові технологічні вирішення дозволяють не тільки більш економно використовувати кінцеві і невідтворювані природні ресурси, але й поступово відмовлятися від їх використання, так як сучасна економічна теорія, її індустріальна парадигма не спроможні розкрити процеси і явища, характерні для нової економіки і суспільства. Людська цивілізація вступила у важливу для неї фазу, яку слід визначити як зміну епох економічного знання. Цей скачок подібний процес, на протязі якого економічна наука прискорено проходить декілька етапів свого розвитку. Така ситуація створилася тому, що філософія економіки отримала імпульс розвитку не зсередини, а ззовні - зі сторони теорії систем. Цей імпульс дає можливість філософії економіки зрівнятися по рівню розвитку з фізичними і технічними науками.

Вступ людства до нової фази цивілізаційного розвитку приніс нові оптимістичні прогнози, які були характерними для населення і вчених з розвинутих країн, де розповсюдження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій дозволило не тільки укріпити їх економічне лідерство, але й зміцнити ринкову глобалізацію у світовому господарстві. Відповідно до класифікації МВФ, тільки 33 країни віднесено до розвинутих економік і в них проживає 15% населення землі, але на групу цих країн

припадає 60% світового ВВП і 66% світового експорту товарів і послуг. Тенденція нерівномірності розвитку національних економік у рамках світового ринкового господарства збереглася, але по ряду ознак посилилася у XXI столітті. КНР стрімко вирвалася на друге місце після США у число економічних лідерів світу, зайнявши друге місце по паритету купівельної спроможності. Китайська модель національної економіки, взявши на озброєння ринкову мотивацію, по темпам розвитку і формуванню структури своєї економіки стала більш ефективною, чим економіки тих країн, які поклали в основу своєї політики так званій «*Вашингтонський консенсус*». Не випадково в науковий обіг було введено положення «*Пекінський консенсус*», яке означало підпорядкування ринкових принципів державній політиці і цілям китайського суспільства. Цей феномен нагадує всім що ринкові відносини – лише інструмент підвищення економічної ефективності при певних умовах і обмеженнях, а не всезагальна ідеальна модель розвитку на всі часи. Нова архітектура розвитку економіки в умовах *неоекономіки* свідчить, що економіка розвинутих країн все більше стає *сервісною економікою*, так як в структурі ВВП цих країн сфера послуг вже давно перевищила 60%, а частка обробної промисловості не досягає 20%. Ринковий механізм реалізації приватної ініціативи необхідним є і сьогодні, але головна надія людства сьогодні покладається на науку, яка стала радикальною продуктивною силою сучасності. Тому не останню роль відіграють сьогодні і дослідження з економіки, зокрема з філософії економіки, яка покликана з філософсько-методологічних позицій усвідомлювати всі процеси, що відбуваються сьогодні у сучасному світі, для чого необхідно використання всіх надбань нової наукової парадигми. Слід назвати наукові революції, які сприяли й розвитку економічної науки в цілому:

1) Класична механістична наука (з XVII ст.), що направлена на аналіз простих систем як об'єктів дослідження.

2) Класична дисциплінарно організована наука (кінець XVIII-перша половина XIX ст., що направлена на аналіз складних систем як об'єктів дослідження.

3) Некласична наука, кібернетика, загальна теорія систем (кінець XIX- середина XX ст.), що направлена на аналіз складних саморозвиваючих систем.

4) Постнекласична наука, синергетика (остання третина XX ст.), що направлена на складні саморозвиваючі системи.

Як свідчить аналіз, характер економічної реальності свідчить, що навіть четверта загальнонаукова парадигма (теорія самоорганізації, синергетика) не зможуть представити адекватні методи її дослідження. Економічні системи на багато порядків складніші – це самоорганізація системи з самоорганізуючих елементів. І хоча економічна теорія здатна отримати значні результати за допомогою четвертої наукової парадигми, управління економікою у світі з все ускладнюючими інформаційними зв'язками не має дж достатнього наукового обґрунтування. Тому Нова парадигма філософії економіки XXI століття

обґрунтованим уявляється підхід Ф.Хайека, згідно якого у суспільстві прийдеться все більше покладатися на механізми саморегулювання і самоорганізації, не вдаючись їх змінити недосконалими інструментами управління.

В сучасних умовах виникає багато різноманітних видів і типів економічного знання – економіка інформаційно-комунікативних технологій, мережева економіка, економіка глобальних процесів, економіка інтелектуальної власності, інноваційна економіка, інвестиційна економіка (інвестиції в людський капітал), інформаційна економіка, соціальна економіка, економіка знань, екологія (наука, що досліджує еколого-економічні системи різного рівня), економіка природокористування. Серед всіх видів знань виділяється *економіка знань* як тип економіки, у якому значна частина валового національного продукту (ВНП) створюється в галузях, які безпосередньо відтворюють нові знання, інформаційні блага і послуги, а також обладнання для передачі і обробки знань та інформації. Наприклад, в ЄС і США частка вироблених за допомогою високих технологій товарів і послуг у загальному об'ємі ВНП перевищує 70%. Якщо не так давно головною складовою національного багатства були основні фонди, тобто основний капітал, то сьогодні в США, розвинутих країнах, Китаї $\frac{3}{4}$ його приходить на людський капітал. В Україні цей показник рівняється біля 50%. Становленню економіки знань сприяє експоненціально зростаючий попит на послуги, які здійснюються через посередництво інформаційно-комунікаційних технологій - ІКТ (сотовий і супутниковий зв'язок, цифрові телебачення і радіо, телемедицину, Інтернет, електронний уряд, електронну демократію і т.п.). Перехід до стадії інформаційного суспільства розширяє горизонти економічного розвитку, раніше обмежені проблемою «меж зростання». Сьогодні нові технологічні вирішення дозволяють не тільки більш економічно використовувати кінцеві і невідтворювані природні ресурси, але й поступово відмовлятися від їх використання, так як сучасна економічна теорія, її індустріальна парадигма не спроможні розкрити процеси і явища, характерні для нової економіки і суспільства.

Існують два методологічних підходи до філософії економіки: 1) *техніко-економічний*, направлений на вивчення раціонального і ефективного використання природних ресурсів, засобів виробництва та їх відтворення у процесі людської життєдіяльності; 2) *соціально-економічний*, який вивчає відносини людей, що диктуються відносинами власності. П.Самуельсон відзначав, що інтелігентна людина повинна знати не тільки про інфляцію і депресії, національний дохід, заробітну плату, ціни та прибутки, але і в першу чергу знати методіку, яка допомагає йому аналізувати умови економічного життя, забезпечувати швидкий економічний прогрес і стійкість, ефективну систему ціноутворення і раціональне використання ресурсів. Якщо дотримуватися положення про певний внесок представників різних напрямів, течій і шкіл філософії економіки у розвиток цієї науки, то постає проблема їх синтезу в одне найзмістовніше визначення. Для цього

Воронкова В.Г., 2011

необхідно дотримуватися таких основних методологічних передумов: 1) можуть бути визначення, що відображають предмет філософії економіки на рівні, здебільшого, поверхневих зв'язків (форм вияву сутності), на рівні сутності першого порядку, глибшої сутності (другого і т.д. порядку); 2) у визначенні предмета даної науки має бути втілений принцип суб'єктивно – об'єктивних відносин (з одного боку, це певні відносини між людьми в тій чи іншій сфері, з другого – такі відносини пов'язані з виробництвом і привласненням певних об'єктів); 3) щоб синтезувати позитивні аспекти наведених визначень, потрібно використати методологію найкоротшого, розгорненого і повного визначення філософії економіки. У найкоротшому визначенні фіксується глибинна внутрішня сутність явища (її ядро), у розгорненому – сутність явища або процесу в цілому (з урахуванням основних ознак, властивостей, якісних сторін сутності; у повному – найважливіші аспекти, що виходять за межі філософсько-економічної сутності й охоплюють окремі найсуттєвіші характеристики соціальних, політичних, правових, морально-етичних та інших проблем розвитку надбудовних відносин; 4) визначення може охоплювати цілі історичні періоди, включаючи суспільно-економічні формації чи стадії економічного розвитку - індустріального, постіндустріального, інформаційного суспільства; 5) слід враховувати історичний підхід до проблеми, тобто зміну об'єктів і суб'єктів у часі, появу нових законів тощо.

Філософія економіки з теоретико-методологічних позицій допомагає розкрити закони, що управляють розвитком виробництва, розподілу, обміну і споживання, вчить, як бути раціональним і економічно ефективним, і тому являється методологічною основою всієї системи економічних наук. Разом з тим філософія економіки враховує узагальнення і висновки конкретних економічних дисциплін, що узагальнюють економічну теорію. Взаємодія, з однієї сторони - філософської теорії з економічною, а з іншої - філософських дисциплін з економічними науками визначає розвиток економічної науки в цілому, а філософське узагальнення сучасних економічних процесів відноситься до філософії економіки. Дійсно, що кожна сфера чи галузь економіки характеризується своєрідними умовами протікання економічних процесів і потребує творчого підходу до їх розкриття, а узагальнення і висновки конкретних наук, зроблені у процесу аналізу, можуть мати певні відмінності чи особливості, що узагальнюються філософією економіки. В результаті застосування філософських категорій, принципів, методів, підходів, законів, закономірностей, тенденцій до феноменів економічного життя в контексті взаємодії загального і особливого викристалізовується народження нової дисципліни філософії економіки. Саме філософія економіки повинна збагнути і осмислити перехід від менш складних до вищих форм суспільного життя та економічної діяльності. Так як основним змістом сучасної епохи являється перехід людства від індустріальної до постіндустріальної стадії цивілізаційного прогресу, що пов'язано з корінними змінами виробничих сил і виробничих відносинах, зміні місця і ролі людини у виробництві і суспільстві, то глибокі

Нова парадигма філософії економіки XXI століття

зміни в економічному і соціальному розвитку відображаються в економічній теорії і повинні бути осмислені філософією економіки. Економічна наука досліджує реальні процеси розвитку економічних відносин у суспільстві і теоретично узагальнює їх, розкриваючи нові процеси, що властиві інформаційній економіці і своїми узагальненнями збагачує теорію. Філософія економіки враховує глибокий перелом, який відбувається як в економічних відносинах, так і в економічній теорії, і для аналізу цих процесів використовує різноманітні економічні моделі – технічного прогресу Хікса, Харрода, Солоу, моделі підприємств різних авторів – крива Беверіджа, модель Хеншера –Оліна, теорема Стопера-Самуельсона; управління підприємством Янга, інформаційної цивілізації Абдєєва, гомеостазу та економічної рівноваги Горського, соціального організму – Беха; аутопоезису (самобудівництва) як складової системи пізнання зворотних зв'язків в організаціях як складних соціальних утвореннях Ватурани та Варели.

Синергетика як методологія розробки філософії економіки – це розробка нової методології, яка проявляється в: 1) синтезуванні протилежних евристичних доміант і всього процесу пізнання; 2) у розвитку своєрідного стилю наукового мислення, у якому зливаються в одне єдине ціле дивергентні і когерентні, багатоваріантні та альтернативні, руйнівні і конструктивні, домінуючі і флуктуаційні, формалізовані і якісні, звичайні і девіантні особливості рухів реальних об'єктів і явищ; 3) в інтегруванні дослідницьких підходів різних наук в єдину синергетичну методологію; 4) у якісно новому розумінні хаосу і порядку і проблем виявлення і механізмів їх переходу один в одного; 5) у направленості на єдину універсалістську дослідницьку позицію і орієнтацію подолання сучасних форм традиційних розривів між реалізмом і номіналізмом; 6) у подоланні роздробленості сучасного наукового знання і спроби відтворення цілісного бачення світу; 7) у розширенні дослідницького поля сучасної науки; 8) у інтеграції наукових і нетрадиційних засобів пізнання у пошуку загальних моментів пізнання.

Економічна синергетика розглядає внутрішньо системні зміни не тільки як адаптацію до змін у зовнішньому середовищі як це робиться в класичних теоріях економічного росту, але й як спонтанний процес у гетерогенній системі, як колективна дія різнорідних по природі сил, механізмів, здатних при деяких умовах і обставинах до когерентної, узгодженої у просторі і часі дії, що має наслідком переведення системи у новий якісний стан. В теорії економічної синергетики на відміну від класичної економічної теорії, нерівновага і незворотність розглядаються як всезагальний імператив об'єктивного світу. *Саме неврівновагомість розглядається джерелом розвитку.* В теорії економічної синергетики, на відміну від класичної економічної теорії, нерівновагомість і незворотність розглядаються як всезагальний імператив об'єктивного світу. *Економічна синергетика* не відкидає стаціонарних (рівновагих) станів, але й не розглядає їх як закон економічної динаміки. Більше того, саме рівновага розглядається як «ворог розвитку», рівновага демонструє собою відсутність

розвитку. Звідси витікає практичний висновок – **створення систем з сильними зворотними зв'язками (саморегульованих систем) не може бути метою управління розвитком в економічних системах.** У теоріях економічної синергетики процес розвитку у вигляді «чорної скриньки» визначається співвідношенням сил позитивного і негативного зворотного зв'язку. **Синергетична економіка** представляє собою частину теорії економічної динаміки і свідчить, що хаос лежить в основі будь-якої еволюційної економічної системи. Існування хаосу ставить під сумнів точні економічні передбачення. Причиною істотних трансформацій (змін) у поведінці динамічних систем є незначні флуктуації. Виникаючи у ході розвитку у синергетичній економіці інноваційні поштовхи слід розглядати як вплив, що приводить до якісних змін системи, так як інноваційні поштовхи можуть привести спочатку до хаосу, що плавно переходить у порядок.

Економічна синергетика як методологія розвитку може бути застосовна до процесів не тільки на макроекономічному рівні, але й на рівні корпорацій, підприємств, малого і середнього бізнесу. Економічна синергетика виходить з того, що ефективність корпоративного розвитку визначається системною сукупністю вертикальних і горизонтальних зв'язків у корпорації. Синергетичні ефекти в корпорації можуть формуватися як оптимальне співвідношення вертикальних і горизонтальних зв'язків і взаємодій, причому інструментом їх об'єднання повинні виступати місія, система узгоджених цілей, задач, конгеніальність інституційних форм, методів, інструментів і важелів управління. У малому і середньому бізнесі рушійними силами являються не тільки конкуренція і змагальність, але й кооперація, співпраця у формі аутсорсингу, контратингу, субконтрактингу та інших проявів синергізму. Так, слабкою ланкою малого і середнього бізнесу являється інфраструктура (наукова, інструментальна, вимірювальна, інформаційна, забезпечення якості, ремонтнообслуговування тощо). Наприклад, у фондоозброєності одного робочого місця у машинобудуванні у промислово розвинутих країнах, що оцінюється у 0,5-2,5 млн. дол., більше половини складає вартість інфраструктурного забезпечення основного технологічного процесу. Забезпечити таку фондоозброєність малі підприємства аддитивно не можуть, а колективно можуть. Для колективного розвитку потрібна не тільки конкуренція, але й синергетична взаємодія елементів, що складають систему.

Економічна синергетика виходить з уявлення про розвиток як нелінійний і незворотний процес. Нелійними називаються такі системи будь-якої природи, характеристики яких залежать від процесів, які в них розвиваються. Термін «нелінійна система» означає, що на властивості системи впливає інтенсивність процесів у ній. У заявку з цим прогнозування на основі екстраполяції минулого на майбутнє розлягаються як прийом малоефективний в емерджентному світі, продуктивнішим буде проектування теперішнього з майбутнього. Економічна синергетика розглядає розвиток як багатофазовий і багатостадійний процес, у якому

Нова парадигма філософії економіки XXI століття

мають місце фазові і структурні трансформації, властиві і такому могутньому інструменту економіки, як ринок. У зв'язку з цим актуально є теорія синергетичного ринку на основі феноменологічної теорії фазових переходів Л.Ландау. Не випадково сьогодні в багатьох російських ВНЗ вводяться курси дисциплін «економічної синергетики», «синергетичного менеджменту», «моделювання синергетичних систем», «синергетичного бенчмаркінгу», «теорія синергетичного ринку», «синергетична економіка», які формують мислення, адекватне реаліям ХХІ століття. З точки зору синергетики світ побудований на багатофакторних, нелінійних зв'язках. Ефект нелінійності являється породженням складного взаємозв'язку різних факторів. Економічні системи в умовах ринку відкриті, нелінійні, нерівновагомі. Елементи систем здатні до самоорганізації, чуттєві до випадковостей, здатні переключати режими еволюції. При самоорганізації елементів нелінійної системи виникають нові функції і властивості, вивчати які слід у рамках швидко розвиваючої науки синергетики – науки про процеси самоорганізації у нерівновагомих системах.

Розвиток філософії економіки можливий, коли сила позитивного зворотного зв'язку домінує над силою негативного зворотного зв'язку. У якості позитивного зворотного зв'язку можуть виступати держава та інститути. У якості механізмів та інструментів - управлінський облік, стратегічне планування, реінжиніринг, податкові преференції, фінансовий леверидж тощо, все те, що виводить економічну систему з рівноваги, формує потенціал розвитку. З позиції економічної синергетики управління розвитком – це перш за все управління процесом формування синергетичних ефектів, тобто таких ефектів, коли малому сигналу на вході в систему може відповідати неадекватний результат на виході з системи. Задачі управлінців заключаються не в тому, щоб адаптуватися до змін оточуючого середовища, а в тому, щоб оволодівати мистецтвом і компетенціями знаходити ті «будівельні конструкції», з яких можна створювати синергетичні ефекти в економічних системах і реалізовувати синергетичні ефекти. Наприклад, потенціалом синергізму володіє системна інтеграція наукового, промислового і фінансового капіталів, сьогодні має місце розрив та ізолюваність цих трьох найважливіших складових розвитку, що визначає низьку ефективність і конкурентоспроможність економіки країни. Це технополісна концепція розвитку, але, на жаль, в Україні ще не знайдені організаційно-економічні механізми подібної інтеграції. Тому однією з найважливіших практичних задач являється розробка теорії технополісного розвитку, формування синергетичних ефектів в технополісному розвитку і реалізація їх у життя.

Сучасна філософія економіки виокремлює декілька моделей економічного розвитку, які тісно пов'язані з господарським зростанням: 1) модель лінійних стадій розвитку (зростання); 2) теорія структурних трансформацій; 3) теорія зовнішньої залежності; 4) неокласична модель вільного ринку; 5) нова теорія ендегенного зростання; 6) теорія стабільного (стійкого) розвитку.

1. Теорія лінійних стадій розвитку (зростання) була заснована американським економістом і істориком У.Ростоу. У відповідності з цією концепцією будь-яка країна у процесі економічного підйому і більш чи менш органічного включення в загально цивілізаційну систему господарських відносин повинна пройти ряд стадій та етапів: традиційне суспільство, визрівання передумов для ринку; ринок як самопідтримуване зростання; перехід до технологічної зрілості; ера масового споживання.

2. Теорія структурних трансформацій є базовою для індустріалізації в цілому; вона описує історичний процес переходу у глобальному масштабі від аграрної до індустріальної моделі; описує систему засобів і механізмів, за допомогою яких поступово створюються нова галузева і територіальна структура економіки, а також формується нова структура динамічних ринків, відбувається серія динамічних інституціональних змін у політичній, економічній і правовій сферах, трансформується структура зайнятості і соціально-професійного складу населення, споживацького попиту, зовнішньої торгівлі.

3. Теорія зовнішньої залежності базується на розповсюдженій у західній історико-економічній літературі схемі взаємовідносин «центр-периферія», яка почула формуватися ще у ХУІІІ ст.. одночасно з зародженням світового ринку, і має три основних форми – неоколоніальну форму залежності, помилкову парадигму і теорію дуального розвитку.

4. Неокласична теорія вільного ринку (неокласична контрреволюція) пройшла апробацію у розвинутих індустріальних країнах з 90-х рр. ХХ ст. на хвилі відродження класичного консерватизму, перш за все у США, Великобританії, Канаді, Німеччині і деяких інших країнах. Її суть заключається у гальмуванні сукупної пропозиції, лібералізації економіки, приватизації підприємств, скороченні державних витрат. З часом дана концепція була екстрапольована на країни, які розвиваються, і на постсоціалістичні держави.

5. Нова теорія ендогенного зростання викликана до життя невирішеністю гострих проблем економічного розвитку у країнах, які розвиваються, а останнім часом – і в нових незалежних державах, з однієї сторони, і недосконалістю неокласичної концепції вільного ринку – з іншого. Головна особливість цієї моделі зростання заключається в орієнтації перш за все на внутрішні фактори і механізми господарського розвитку, на зростання внутрішніх ресурсів і потенцій, які здатні створювати необхідні стартові умови економічного зростання і підтримки її оптимальних темпів у довгостроковому плані.

6. Теорія стабільного (стійкого) розвитку з'явилася у 80-х рр. ХХ ст. В рамках діяльності комісії ООН, покликаної зв'язати в одно єдине ціле розвиток і екологію. Це поняття включає у себе дві ключових концепції: концепцію потреб, зокрема невід'ємних потреб найбільш бідної частини світу, яким слід надавати пріоритетний характер, і ідею накладення державних обмежень на технологічні і соціальні інститути, від яких залежить збереження потенціалу оточуючого середовища для нинішнього і майбутніх

Нова парадигма філософії економіки ХХІ століття

поколінь. Стійкий розвиток розглядається як тривале економічне зростання (як основа задоволення людських потреб), яке базується на певних умовах і нормативах (індикаторах). У більш вузькому економічному значенні стійкий розвиток означає створення суспільних благ для багатьох поколінь і дотримання певних її передумов.

В результаті глобалізаційних процесів створюється новий вид економіки – **неоекономіка** – економічної моделі функціонування капіталістичного суспільства в постіндустріальну епоху, економічна інфраструктура характеризується головним чином переважанням активів (сфери послуг і технологій), а не державного інтервенціонізму; відрізняється перерозвитком фінансового сектору на шкоду виробничому, реальному; заснована на віртуалізації сфери виробництва і автономії фінансів. Факт появи «нової економіки» знаходить своє відображення у багатьох офіційних документах, зокрема «Економічній доповіді Президента США за 2001 рік». Визначальна особливість «нової економіки» - розвиток інтелектуального капіталу і його приєднання до останніх трьох факторів виробництва, що революційно відрізняє цю економіку від усіх попередніх. А.Григорян визначає «нову економіку» як перший етап нового «постіндустріального» суспільства, що відкриває новий економічний цикл і являється наслідком п'ятого технологічного укладу в економіці, основу якого складають електроніка, комп'ютерні, космічні і біотехнології, найновіші джерела енергії, телекомунікації тощо. Функціонування «нової економіки» супроводжується утворенням таких виробничо-технологічних, інституційних, розподільчих і соціально-економічних структур, яких не було раніше. Це тягнене за собою формування нової моделі економічної організації і управління національною економікою. Одночасно відбуваються істотні зсуви в системі факторів виробництва, у співвідношенні внутрішніх і зовнішніх умов виробництва. Головною детермінантою «нової економіки» являється економічна глобалізація, вплив якої на неї прослідковується у синхронізації, регіоналізації і локалізації економічного розвитку. Саме вони стирають ще недавно існуючі більш чи менш чіткі межі між світовим і національним господарством, між внутрішніми і зовнішніми регуляторами господарського життя, між рекомендаціями і прямими вимогами до національних урядів зі сторони наднаціональних фінансово-економічних інститутів. Тому «нову економіку» слід визначити як тріаду: «синхронізація - регіоналізація- локалізація».

Економіка цивілізацій розвивається в контексті цивілізаційного підходу, який дозволяє більш глибоко пізнати закономірності економіки. У відповідності з цим підходом цивілізація – це історично сформований стан суспільства, який характеризується досягнутим рівнем виробничих сил, особливою формою виробництва і відповідною духовною культурою. Прикладом класифікації етапів історичного розвитку суспільства являється підхід, запропонований американським вченим Морганом. Він вділив три етапи у розвитку людської історії: 1) епоха дикості; 2) епоха варварства; 3) епоха цивілізації (аграрна, індустріальна, постіндустріальна). Представники

Воронкова В.Г., 2011

інституціоналізму на основі критерію міри розвитку суспільства виділяють три стадії індустріальної цивілізації: 1) індустріальне суспільство; 2) постіндустріальне суспільство; 3) неоіндустріальне (інформаційне) суспільство. Концепція «інформаційного суспільства» - це різновид теорії постіндустріалізму, основу якого заклали З.Бжезинський, Д.Белл, О.Тоффлер. Розглядаючи суспільний розвиток як «зміну стадій», прихильники цієї теорії пов'язують її становлення з переважанням «четвертого» інформаційного сектора економіки, який розвивається після сільського господарства, промисловості, сектора послуг. Капітал і праця як основа індустріального суспільства поступаються місцем інформації і знанню в інформаційному суспільстві.

Інформаційна економіка – це сучасна стадія розвитку цивілізації, яка характеризується переважною роллю творча праці та інформаційних продуктів; різновид економіки, що формується в умовах інформаційного суспільства являє собою економічну теорію інформаційного суспільства. Стадії розвитку інформаційної економіки: 1) проникнення інформаційних технологій у виробництво; 2) масове упровадження інформаційних технологій і переважання стандартизованих систем; 3) перевищення продуктивності у сфері виробництва інформації та інформаційних технологій над іншими галузями; 4) перехід до виробництва інформації і знання. Інформаційна економіка (правила господарювання у постіндустріальному суспільстві) – це наука, яка досліджує господарську діяльність людини, яка переважає широке застосування електронних (інформаційно-комунікаційних) технологій у процесах суспільного виробництва, розподіл і суспільне споживання суспільних благ. Особливістю інформаційної економіки являються спрямування на масовість і глобальний характер господарської взаємодії, а також розподіл створених благ серед споживачів у глобальному масштабі. На відміну від традиційних методів господарювання загальноприйнятої економіки, що базується на менеджменті і ринковій моделі ведення бізнесу (на основі схеми «попит-пропозиція»), інформаційна економіка базується на менеджменті, інноваційному підприємстві, інформаційному інжинірингу і автоформалізації (автоструктуруванні) економічних процесів. Головні задачі інформаційної економіки: 1) **на макрорівні** – це вбір спрямування господарського розвитку у рамках глобальних процесів, що визначається здатністю господарської енергії суспільства рухатися до нових зовнішніх ресурсів і якісних трансформацій своєї структури. Більш широко це виглядає як розвиток ноосфери у результаті еволюційного взаємовпливу її складових: техносфери, антропосфери, соціосфери. 2) **на мікрорівні** – створення суб'єктами підприємництва алгоритмів господарювання, направлених на отримання господарської енергії зовнішньої сфери і трансформацію її у вигляді роботи і створення робочих місць.

Економічна антропологія – науковий напрямок, що виник у ХХ ст. на пересіченні предметів антропології, соціології та історії економіки, сприяє дослідженню національної та етнокультурної специфіки економічних

структур і процесів: форм власності, техніки, форм обміну. Одним з перших вчених, який звернув увагу на проблематику економічної антропології, став російський економіст М.Зібер (1844-1888), в основі якої проблеми людини, які переломлюються в економічному бутті. Антропологічні особливості істотним чином впливають на виробничу, економічні та інші види діяльності через сферу потреб, стимулів і мотивів, можливість яких зумовлена, що у економіки та антропології існує єдина матриця – людина і праця як висхідне начало.

Таким чином, весь вище перерахований понятійно-категоріальний апарат знайшов своє відображення в філософії економіки, яка є найсучаснішим напрямком розвитку економічних процесів в умовах інформаційної глобалізації.

Висновки

1. Розпочате ХХІ століття буде доленосним для України, яка знаходиться у точці біфуркації: або прорив у майбутнє, або деградація. Для прориву у майбутнє необхідно багато ресурсів, у тому числі такі ключові компетенції, як економічна синергетика і синергетичний менеджмент, тому задача – якомога швидше оволодіти цими компетенціями. Інституційно – синергетичний метод формування синергетичних ефектів на стратегічних (триггерних) напрямках розвитку - ось яким повинен бути асиметрична відповідь України на виклики і загрози ХХІ століття. Україна не повинна залишатися у полоні фетишів і міфів відживаючого минулого. Найважливіша задача політичного керівництва і бізнес-еліти країни відтворити **національну інноваційну систему України (НІС)**. Національна інноваційна система України повинна ліквідувати інституційні і організаційні розриви між фундаментальною, прикладною, галузевою, освітянською і заводською секторами економіки; сконцентрувати увагу на стратегічних напрямках інноваційного розвитку необхідні фінансові і кадрові ресурси; розвинути дослідження у пріоритетних секторах економіки, подолати розрив між наукою і виробництвом. Національна інноваційна система України – ключ вий інституту розвитку і забезпечення майбутнього країни.

1. *Філософія економіки* осмислює сучасні економічні процеси, які зводяться до того, що: сучасна економічна теорія обмежена теорією ринкової економіки, не вказує на історичну перспективу ні нашої країни, ні людського суспільства взагалі. Принцип діалектики загального і особливого являється методологічною основою визначення взаємозв'язку і взаємодії закономірного процесу загального і особливого, що свідчить про різноманітність проблем переходу до ринкового механізму господарювання. Недооцінювання внутрішнього взаємозв'язку і взаємодії ринкового механізму і державного регулювання економіки стало однією з причин зменшення державного втручання в економіку і навіть виведення держави із сфери економіки. Це було глибокою помилкою, яка привела до того, що держава не виконувала своїх економічних функцій і економіка не регулювалася державою. Ринковий фундаменталізм приводив до того, що

економічна політика була обмежена ринковими перетвореннями, тобто змінами у виробничих відносинах, і фактично не торкалася продуктивних сил і структурних зсувів в економіці. Проте цей процес не можливо відірвати від загального закономірного руху людства від індустріальної до інформаційної (постіндустріальної) епохи, який породив новий – інноваційний - тип економічного зростання, без застосування і практичного здійснення якого у країни не може бути майбутнього. Всебічний розвиток інформатизації економіки і суспільства являється важливою умовою прискорення економічного і соціального розвитку. Тому змінюється місце і роль людини у такому суспільстві, яка стає головним критерієм розвитку економіки і суспільства. Філософія економіки свідчить, що сучасна економічна теорія являється різновидом мейнстріму, тобто головною течією, що домінує у світі. Методологічною основою мейнстріму та його форми – *економікса являється неокласична економічна теорія*. Але філософія економіки свідчить, що методологія цієї школи є недосконалою, вона спирається на метафізичну філософію, формальну логіку і математичне моделювання, розглядає економіку у статиці, у стані рівноваги, а не в динаміці. Тим більше що не працюють зворотні зв'язки між економікою як підсистемою суспільства і людиною, в результаті чого людина не є суб'єктом економічного процесу і навіть самих відносин, тому онтологічні засади буття людини знаходяться на початковому стані переходу до більш високих буттєвих форм, які не дозволяють істинній самореалізації людини.

2. Крім того, **глобалізація** розглядається у філософії економіки як одна з складних динамічних систем. Сформована «багатовекторна нерівновагомість» замінила біполярну динаміку рівноваги часів «холодної війни». Місце єдиного домінуючого конфлікту (Схід-Захід) зайняло більшість локальних конфліктів, які можуть дати товчок руху до глобальної катастрофи. «Рівновага страху змінюється страхом нерівноваги». На думку ряду авторів, в умовах глобалізації претензії будь-якої однієї країни на роль «всесвітньої держави» ризиковані: жодна держава не може виконувати функції регулювання у такій складній динамічній системі, як планетарна глобалізація. Одна з найбільш серйозних загроз глобалізації – нестабільність фінансових ринків у процесі їх самоорганізації. Процеси глобалізації характеризуються як складні, нелінійні і нестабільні. Тому у цих умовах повинна зростати «креативно-діалогова культура», здатна до розуміння інших культурних традицій, встановлення співробітництва з опонентами.

Перспективи подальших наукових досліджень:

- розвиток теоретик-методологічної бази філософії науки як нового наукового напрямку.

Список використаної літератури:

1. Авдокушин Е.Ф.»Новая экономика» сущность и структура //Экономическая теория на пороге XXI века / Под ред. Ю.М.Осипова и др.. ., Юристь, 2001.- 624с.

2. Берталанфи Л. История и статус общей теории систем. // Системные исследования. – М., 1979. – С.20-38.

Нова парадигма філософії економіки XXI століття

3. Бузгалин А.В., Колганов А.И. Новая экономика-политическая реальность глобального мира: будущее России // Новая политика для новой экономики. Доклады и выступления. Под ред.А.В.Бузгалина.- М., слово, 2003.- 408с.

4. Григорян А.Л. На пути к «новой экономике»: концепции инновационного развития России // Государство и общество.- Москва, 2005. – С.80-85.

5. Григорян А.Л. Проблемы определения понятия «новая экономика» // Экономика и менеджмент: ученые записки. - Вып.5, ч.2.- Воронеж, 2007.

6. Евстигнеева Л., Евстигнеев Р. От стандартной экономической теории к экономической синергетике // Вопросы экономики. – 2001. – № 10. – С.24-39.

В.Г.ВОРОНКОВА

Запорожская государственная инженерная академия, Запорожье

НОВАЯ ПАРАДИГМА ФИЛОСОФИИ ЭКОНОМИКИ XXI ВЕКА

В статье дается анализ философии экономики как нового научного направления, в контексте которого выясняется сущность неэкономки, информационной экономики, экономики цивилизаций, которые развиваются в условиях информационной глобализации, обосновываются теоретико-методологические основания философии экономики, представленные синергетической методологией и экономической антропологией; отмечается, что экономика должна служить человеку, а не экономике.

Ключевые слова: философия экономики, неэкономка, экономика цивилизаций, информационная экономика, информационная глобализация, экономическая антропология, человек

V. VORONKOVA

Zaporozhye state engineering academy, Zaporozhye

XXI CENTURY PARADIGM OF PHILOSOPHY OF ECONOMY

In article the analysis of philosophy of economy as new scientific direction in which context the neoeconomy essence is finding out, information economy essence, civilizations` economy essence which are developing in conditions of information globalization are given; theory-methodological bases, which represents by synergetic methodology and economical anthropology are proved; it is marked, that the economy should serve the person, instead of economy

Key words: philosophy of economy, neoeconomy, economy of civilizations, information economy, information globalization, economical anthropology, person

Стаття надійшла до редакції 25.08.11р.